

ilyen magas hatástényezőt mutat, továbbá, hogy mi a helyzet a többi (mintegy 200) szemlefyóíratl?

Az egyik ok az, hogy a JCR-ben előválogatást alkalmaznak az idézések (hivatkozások) gyakorisága szerint. Ebből a szempontból a szemlefyóíratok hátrányban vannak a többi (elsődleges) folyóírathoz viszonyítva, mivel cikkek száma jóval kisebb, és így csak a leggyakrabban idézett szemlefyóíratok kerülnek be a JCR-be. 1973-ban a *Directory of Review Serials*-ban szereplő szemlefyóíratoknak 13,4%-a került be a JCR-be. Az ISI előválogatásában vannak indokolatlannak tűnő kihagyások is. Így pl. az *Annual Review of Pharmacology* vagy az *Annual Review of Genetics* nem szerepel az 1967–1968. évi legmagasabb 100 hatástényezőjű folyóírat között, pedig ezek a szemlefyóíratok minőségben, tekintélyben, termelékenységben egyaránt elérik a hasonló jellegű szemlék színvonalát, s ezek általában benne vannak a JCR-ben.

Bár a mérések meglehetősen durva mutatók alapján történtek, a vizsgálatok eredménye azt mutatja, hogy egyes szemlefyóíratokat igen nagy mértékben használnak. Talán egy kissé meglepő, hogy a szemlék használatát hivatkozáselemzéssel viszonylag könnyen lehet mérni, jóllehet a szemléket minden bizonnyal főként témafigyelésre és irodalomkutatásra használják, és a valóságos használatukhoz képest a rájuk való hivatkozás jóval a tényleges érték alatt marad! Ez egyúttal arra is utal, hogy a szemlék használatának pontosabb megítéléséhez további vizsgálatokra van szükség.

A szemlék fizikai, formai jellegzetességei igen változók, a bennük található hivatkozások száma kb. 20-tól több százig terjed, oldalterjedelmük néhány oldal és 100-nál is több oldal között mozog. A szöveg és a hivatkozások számának aránya (vagy az oldalanként vett hivatkozások száma) szintén nagy mértékben változik, és tükrözi azt a széles spektrumú szellemi erőfeszítést, amellyel a szemléket elkészítették.

A szemléknek az a típusa, amely a JCR által regisztrált szemlefyóíratokban megjelenik, elsősorban a tudományos jellegű szemlékre vonatkozik és sokkal kevésbé olyan szemlékre, amelyek alig többek egyszerű annotált bibliográfiáknál. Így a vizsgálat eredményei minden valószínűség szerint csak a tudományos szemlékre vonatkoznak.

Mivel a szemlék terjedelme igen széles skálán változik, további összehasonlítást lehetne végezni a szemlefyóíratok egy nyomtatott oldalára eső idézések száma és az elsődleges folyóíratok egy oldalára eső idézések száma között, mert ez talán megbízhatóbb mértéke volna a szemlék szövege értékének. Kérdéses azonban, hogy ez csakugyan megbízhatóbb mértéke-e a minőségnek, mint a cikkekenti idézések, minthogy a szemleciikk természeténél fogva önálló egységet alkot.

/WOODWARD, A. M. – HENSMAN, S.: Citations to review serials = *The Journal of Documentation*, 32. köt. 4. sz. 1976. p. 290–293./

Irodalom

1. BOWDEN, C. L. – BOWDEN, V. M.: A survey of information sources used by psychiatrists = *Bull. Med. Lib. Ass.*, 59. köt. 4. sz. 1971. p. 603–608.
2. PAPIER, L.: Approaches to establishing dimensions and criteria for evaluation of review publication. *Proc. ISLIC Int. Conf. Inf. Sci.*, Tel Aviv, 1971. p. C27.
3. WOODWARD, A. M.: Review literature: characteristics, sources, and output in 1972. = *Aslib Proc.* 26. köt. 9. sz. 1974. p. 367–376.
4. WOODWARD, A. M.: *Directory of review serials in science and technology 1970–1973*. London, Aslib, 1974.
5. GARFIELD, E.: Citation analysis as a tool in journal evaluation = *Science*, 178. köt. 4060. sz. 1972. p. 471–479.
6. MEADOWS, A. J.: *Communication in science*. London, Butterworths, 1974. p. 162.

(Győre Pál)

A bibliográfiai hivatkozások jövője

A hivatkozások jövőjének vizsgálatához sok, már ma meglévő tényezőt kell figyelembe venni, mint például a velük foglalkozó szolgáltatásoknak a primer dokumentumok mennyiségével együtt növekvő nagy száma.

A jelenleg működő szolgáltatásoknak három típusa különböztethető meg:

tudományágak szerint szakosítottak (természet- vagy műszaki tudományok);

feladatra orientáltak (gyógyászat, mezőgazdaság);

súlyponti problémákra orientáltak (űrutatás, energia).

Mindhárom típus eredeti célján felül – főleg az iparban – gyakorlati célokra is szolgál. Sok közülük on-line kapcsolatban áll a felhasználók széles körével.

1958-ban jött létre a *NFAIS (National Federation of Abstracting and Indexing Services = Indexelő és Referáló Szolgáltatások Országos Szövetsége)*, amelynek tagja valamennyi nem-kereskedelmi jellegű hivatkozás-szolgáltatás, beleértve a kormányzatiakat is. Ezeknek a szolgáltatásoknak néhány jellemző közös vonása van a kereskedelmi jellegű szolgáltatásokkal. Legtöbbjük az 1969-ben alapított IIA-nak (*Information Industry Association = Információs Ipari Egyesület*) is tagja.

A szolgáltatások magas ára miatt az előfizetők körében csaknem kizárólag könyvtárak, információs szervek, vagyis általában intézmények találhatók, de ezek költségvetésének korlátai is kezdik már esetenként éreztetni hatásukat. Bár válságtól egyelőre még nem kell tartani, nem meglepő, hogy néhány kormányzati szerv, mint például az *NSF-OSIS (Office of Science Information Service of the National Science Foundation = Országos Tudományos Alap Tudományos Tájékoztatási Szolgáltatások Hivatala)* a jövőért aggódva erre vonatkozó kutatásokat végeztet. De kutatásokat végeznek a párhuzamos

feldolgozások kiküszöbölése érdekében is, azzal a meglepő eredménnyel, hogy a szolgáltatásokban lényegesen kevesebb az átfedés, mint azt általában hiszik. Sok esetben viszont nem értik meg, hogy bizonyos átfedésekre feltétlenül szükség van ahhoz, hogy a speciális szakterületen dolgozó felhasználó hozzájuthasson a rokonterületek nélkülözhetetlenül fontos anyagához is.

A különböző szakterületek a felhasználók speciális szükségleteihez mérten teljesen eltérő jellegű és mélységű feltárást igényelnek. Jelen körülmények között nem képzelhető el olyan index összeállítása, amely néhányánál több szakterületen egyforma eredménnyel felhasználható lenne.

De mit várhatunk 1985-re?

A dokumentumok az információknak változatlanul jelentős forrásai lesznek és megközelítésükre továbbra is a *hivatkozások szolgálnak közös nevezőként*. (A nagy tömegű információk magas tárolási költségei esetleg olyan rendszerek kialakításához is vezethetnek, amelyek az adatokat közvetlenül, a forrás megjelölése nélkül szolgáltatják.)

A felhasználókkal on-line kapcsolatban álló, digitális rögzítésen alapuló *hivatkozás-szolgáltatások alkalmasak lesznek mind a folyamatos tájékoztatásra, mind a retrospektív keresésre*. Különböző copyright és szabványosítási rendelkezések könnyítik majd meg az eredeti teljes szöveg közvetlen hozzáférhetőségét és az egész rendszer használatát.

A számítógépes rendszerek valószínűleg *nyomatott out-put-ot* is szolgáltatnak, bár ezek a „nyomatványok” többnyire mikrofilmlelapok lesznek és nem papírmásolatok. A hivatkozás-szolgáltatások egyenként vagy közösen kiadnak majd szakosított szemléket is az adatvégállomással nem rendelkező felhasználók és szakkönyvtárak számára.

A hivatkozás-szolgáltatások *digitális* formában feldolgozott anyagának nyomtatott alakját könyvtári állományként még felhasználják, mivel egyelőre nem lesz elég gazdaságos ezek teljes tartalmának gépi eszközökkel, on-line rendszerrel történő közvetítése. Megfelelő copyright rendelkezések azonban lehetővé teszik egyes köz-

ponti könyvtárak számára, hogy mikroformákról digitális rögzítésen alapuló, faksimile rendszer közvetítésével, speciális információkat gazdaságosan továbbítsanak más könyvtárakhoz vagy információs szervekhez.

Olyan módszereket dolgoznak ki, amelyek a primer források válogatásához szükséges *szellemi munkát a minimumra csökkentik*. Megszervezik a több szakterületet érintő információk központi inputját és felhasználását. A hivatkozások valamennyi elemére vonatkozó szabványokat még 1980 előtt megalkotják és alkalmazzák.

Az 1985-ig meg nem oldható bonyolult tulajdonjogi problémák egyelőre megakadályozzák egyetlen országos, referátumokkal és indexekkel bővített bibliográfiai hivatkozás-bázis megteremtését.

A fogalmak indexelése a számítógépes szövegelemzés és az index-szerkesztés kombinációjából alakul ki.

Ahhoz, hogy ezek az előrejelzések valóra váljanak, nagyfokú együttműködésre, megfelelő anyagi támogatásra, valamint a szakemberek aktív közreműködésére van szükség.

Elsősorban négy szempontot kell figyelembe venni;

a szerző nevét mindenkor egyértelműen, a számítógépes feldolgozás szabályainak megfelelően kell megadni;
a címnek a tartalmat pontosan ki kell fejeznie;
a referátumok minőségét szabványosítással kell biztosítani;

a szerző személye és a mű lelőhelye félreérthetetlenül azonosítható legyen.

Hogy mi lesz 1985 után az még számos társadalmi és politikai tényezőtől függ. Elsősorban azonban a fejlett országoknak kell az együttműködést egymással, a feladatra és a súlyponti problémák megoldására orientált szervezetekkel, valamint a hivatkozás-szolgáltatásokkal megteremteniük.

/WEIL, B. H.: The citation outlook for 1985 and beyond - International Forum on Information and Documentation, 1. köt. 3. sz. 1976. p. 9-11./

(Dezső Zsigmondné)

OKTATÁS

A műszaki-tudományos és gazdasági információk felhasználói oktatásának csehszlovákiai rendszere

A tudományos-technikai forradalom korában az információs igények olyan mértékben megnövekedtek, hogy a könyvtári és információs szolgáltatásokat is fejleszteni kellett, meg kellett változtatni, hogy ezeket az igényeket ki tudják elégíteni. A változások annyira alapvetőek, hogy az információk felhasználóinak feltétle-

nül bizonyos ismeretekkel kell rendelkezniük ahhoz, hogy használni tudják a bibliográfiai és tényadatbázisokat. Éppen ezért Csehszlovákiában tervet dolgoztak ki a felhasználók különböző szintű oktatására.

Az információs oktatás két formában történik:

az iskolai oktatás keretében: az általános iskola az iskolai és más helyi könyvtár használatára orientál; a középiskolában a tanulók megtanulják az információk felhasználási módját iskolai feladataik elkészítésekor; a felsőoktatási intézmények részletes ismereteket adnak a